ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“ – БЪЛГАРИЯ
НАУЧНИ ТРУДОВЕ, ТОМ 63, КН. 1, СБ. В, 2025 – ФИЛОЛОГИЯ,
PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV – BULGARIA
RESEARCH PAPERS, VOL. 63, BOOK 1, PART C, 2025 – LANGUAGES AND LITERATURE

DOI 10.69085/ntf2026c281

„КЕНИЛУЪРТ“ ОТ УОЛТЪР СКОТ: ОБЗОР НА БЪЛГАРСКАТА РЕЦЕПЦИЯ НА РОМАНА

Мария Стоенчева
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

KENILWORTH BY WALTER SCOTT: OVERVIEW OF THE BULGARIAN RECEPTION OF THE NOVEL

Maria Stoencheva
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

mariyastoencheva@uni-plovdiv.bg

This paper aims to present an overview of the reception of Walter Scott in Bulgaria, with a particular focus on the reception of his historical novel *Kenilworth*. For that purpose, the paper is divided into two sections. The first section offers an overview of the publication facts in terms of reception, while also focusing on the 250th anniversary of Walter Scott's birth and the way it was marked in Bulgaria. Supported by specific examples, the second part presents a comparative analysis of two different Bulgarian translations of the novel. The primary objective of this paper is to utilize this case study as a guide for future research on the reception of Walter Scott in Bulgaria.

Key words: *Kenilworth,* Walter Scott, reception, Bulgaria

„Кенилуърт“ на Уолтър Скот е изключително популярен още с публикуването си през 1821 г. и остава един от най-често преиздаваните му романи през целия XIX век. Романът предлага на читателите живи описания на Англия по времето на династията на Тюдорите и кралица Елизабет I с помощта на завладяваща комбинация от история, любов, амбиция и предателство. Този роман е културно значим и утвърждава репутацията на Скот като майстор разказвач и основоположник на жанра, оказвайки влияние върху последвалите исторически романи. Литературните критици (от *Edinburgh Review* и *Quarterly*) го въз-

хваляват за начина, по който кралица Елизабет I е представена, и за вълнуващото съчетание на история и романтически елементи. Романът е преведен на много езици и подобно на други произведения на автора постига значителен успех в Европа. Голяма част от тези европейски преводи, особено в България, Италия и Испания[1], първоначално са базирани на руски или френски версии, преди да се появят преводите на родните езици. Широкото приемане на творчеството на Скот в цяла Европа го утвърждава като един от най-прочутите и влиятелни автори на своето време.

1. Обзор на събраните факти по темата

Фактологията за наличните преводи на „Кенилуърт“ в България води началото си от ранния XX век, или по-точно 1933 г., когато се появява първият превод на романа у нас. Той е дело на Васил Юруков и носи заглавието „Замъкътъ Кенилуортъ“ (*Kenilworth*), с подзаглавие „Исторически романъ съ 26 картини“. Ако се вземат предвид българското заглавие и начинът на изписването му, както и начинът, по който е изписано името на автора (Валтеръ Скотъ), доста вероятно първоизточникът е руски. Подобна е и гледната точка на Татяна Стойчева, която пояснява, че „[п]рез първите десетилетия на XX в. чуждите съкратени версии стават широко предпочитани и стратегията за избирателен превод на Скотовите романи се задълбочава. […] Преводачите на Скот от език посредник се утвърждават с преводи от руски/френски (Моско Москов, Стоян Коледаров, Васил Юруков)“ (Стойчева 2000: 135 – 136). Изданието от 1933 г. е част от Илюстрована библиотека „Възпитание и образование“. Издател и редактор е самият Васил Юруков. Друго подобно издание, включено в Илюстрованата библиотека, е „Квентинъ Дорвардъ“ (*Quentin Durward*), който се появява четири години по-рано, през 1929 г., отново в превод на Юруков. И тук преводът е съкратен и текстът е илюстриран, а заглавието отново загатва за вероятен руски първоизточник. Подобни по оформление са и други две съкратени издания, а именно – „Айвенго/Айвенхо“ (*Ivanhoe*) (1915, 1921), преведени от френски от Моско Москов и приспособени за младежта, и илюстрираното издание на „Хубавата пертчанка“ (*The Fair Maid of Perth*) (1929), преведено от Стоян Коледаров. Всички тези издания са нагледен пример за по-горе споменатата практика да се превежда от

[1] За повече информация виж: *The Reception of Sir Walter Scott in Europe* (2006) и „Преводна рецепция на европейска литература в България: Английска литература“ (2000).

език посредник, в съкратен вариант, с целева публика – деца и юноши. Това свидетелства за категоризирането му като детско-юношески автор. Този процес бива внесен отвън и е тясно свързан с английската рецепция на Скот през Викторианската епоха. През периода 1860 – 1900 г. се наблюдава спад в критическата рецепция на писателя, тъй като той все повече се възприема като автор за деца и юноши (особено от критици като Карлайл и Форстър). Това възприятие се запазва въпреки значителната му популярност, а педагозите често го препоръчват като четиво за момчета. Тази промяна настъпва, когато литературните предпочитания се пренасочват към реализма, което прави историческите му романи донякъде остарели, въпреки че влиянието на Скот върху жанра на историческия роман продължава да бъде признавано (ср. Барнаби 2019: 20 – 41).

Тридесет и девет години по-късно, през 1972 г., се появява нов превод на „Кенилуърт“ (*Kenilworth*), който е дело на Красимира Тодорова. Преводът е от английски език, като този път изрично е упоменато изданието, от което е направен. Преведени са всички паратекстове и е уточнено, че стиховете са преведени от Асен Тодоров. Изданието е част от библиотека „Световна класика“. Добавен е и предговор от В. Г. Белински, който гласи, че „[п]о художествените достойнства на романите си Уолтър Скот стои редом с най-великите творци от всички векове и народи“ (Скот 1972: 8). Оценката на Белински подчертава, че силата на историческите романи на Скот се крие не само в разказването на значими исторически събития, но и в поетичното му умение да вдъхва живот на героите и личностите, преживели тези събития. Тази гледна точка оказва значително влияние върху по-късните критици като Дьорд Лукач, който разширява тезата на Белински в своя труд „Историческият роман“ (*Der historische Roman*) (1955). Известността и влиянието на Скот в Русия са били значителни (особено през първата половина на XIX век), тъй като неговите произведения не само са оформили развитието на руския исторически роман (включително творбите на Пушкин и Толстой), но и са повлияли на модните тенденции и са предизвикали литературни дискусии (ср. Гън 1990: 1 – 6). Явно е силното руско влияние в България, особено след Освобождението (1878 – 1900 г.) и след това по време на Студената война (1947 – 1991 г.) и на социалистическия период (1944 – 1989 г.). Всичко това оказва политическо и културно влияние върху страната ни. Това е и една от причините, поради които руското влияние е видимо и що се отнася до сферата на литературата и превода, което обяснява по-горе споменатите практики да се превежда от съкратени чуждоезични (често руски) из-

дания. Различно обаче е положението с новия превод от 1972 г. Както Татяна Стойчева отбелязва:

> [Настъпва] промяна през 1962 – 1972 г. […] За пръв път е налице цялостна издателска политика да се превежда от оригиналния език и от пълните издания, преводът да се стреми към адекватност според съвременните изисквания.
>
> (Стойчева 2000: 139)

Точно такъв е и преводът на Красимира Тодорова, който се придържа към оригиналния обем. Преведени са и обяснителните бележки на автора, които целят да разяснят и допълнят текста. Преведено е и предисловието на Скот, което фигурира в оригиналния текст. То е важно и представлява интерес за читателя, защото предлага полуавтобиографично повествование за развитието на романа, обсъжда използваните исторически похвати и разяснява неговите (на Скот) творчески решения при сливането на реалността с въображаемото. Предисловието на Скот подробно описва вдъхновението му за написването на романа, а именно – истинската трагична история на Ейми Робсарт и тайния ѝ брак с Робърт Дъдли, който е бил любимец на кралица Елизабет I. Скот умело изследва света на Елизабет, като същевременно признава потенциалното наличие на пристрастност и се позовава на източници като „Античностите на Бъркшър“ (*The antiquities of Berkshire*) (1723) на Ашмол, за да хвърли светлина върху зловещите легенди около съмнителната смърт на Ейми в Къмнър Плейс, което дава тласък на сюжета на романа, изпълнен с амбиции, любов и предателство (ср. Скот 1972: 9 – 17).

Този превод бива преиздаден през 1985 г. от издателство „Отечество“ и е част от колекцията „Избрани книги за деца и юноши“. Различното в това издание е не само посочената целева публика, но и добавянето на илюстрации, които са дело на художника Николай Николов. Друга видима разлика е наличието на портрет на автора и премахването на предговора на Белински. Предисловието на Скот, налично в оригиналната версия на романа, отново е включено. В това издание е добавен и послеслов от преводача. В началото на послеслова има препратка към коментара на Белински (който е част от предговора, включен в предното издание). В него Тодорова цитира Белински и изтъква как той „[п]ламенно утвърждава мястото на Уолтър Скот и на създадения от него исторически роман в тогавашната европейска литература“ (Скот 1972: 446). След това тя накратко запознава читателя с житейския и творческия път на Скот и споделя своите лични възгледи за романа и стила на автора. Послесловът завършва със следните думи:

> В разгъването на тези сюжетни линии[2] Уолтър Скот дава пълна свобода на своето неизтощимо въображение. Майстор на занимателната интрига, той изгражда живо, динамично действие с все по-нарастващо напрежение, редувайки епизод след епизод, изпълнени с неочаквани обрати, със сложни ходове на героите, въвлечени в една безкомпромисна борба. Така двете основни достойнства на романа – верността към историческите факти и занимателността – взаимно се допълват и обогатяват, и правят от „Кенилуърт“ привлекателно четиво за съвременния читател.
>
> (Скот 1972: 447)

От думите ѝ става ясно, че тя подкрепя мнението на Белински, че Уолтър Скот е майстор на историческия роман и че неговият творчески почерк е забележителен. Спазен е оригиналният обем от 41 глави, както и добавените обяснителни бележки от автора.

1.1. „Кенилуърт“ и 250 години от рождението на Уолтър Скот у нас

Преводът на Красимира Тодорова бива преиздаден отново през 2021 г. от издателство „Еднорог“. Редактор на изданието е Боряна Джанабетска, която е собственик и основател на издателството. Джанабетска дава няколко интервюта пред БНР по повод на новото издание на романа. Тя споделя, че преиздаването му е свързано както с 250-годишнината от рождението на автора, така и с нейния афинитет към творчеството му и към Романтизма (ср. Джанабетска 2021б). В друго интервю, което дава в предаването „Нощен хоризонт“ (на БНР), тя добавя, че:

> [р]оманите на Уолтър Скот са достойни за внимание – всеки един от тях, но когато говорим за „Кенилуърт“ и имаме предвид епохата, която е тема и фон на драматичните събития в романа, нека си помислим колко пъти владичеството на Тюдорите е обект на драматизация, екранизации, всевъзможни литературни преработки, до голяма степен с основание, тъй като това е една бурна, драматична и на моменти страшна епоха.
>
> (Джанабетска 2021а)

В „Кенилуърт“ Скот завладява читателите, преплитайки исторически факти с романтически елементи и представяйки Тюдорите и кра-

[2] Тодорова визира две основни сюжетни линии – реалистичното изобразяване на дворцовите взаимоотношения по времето на кралица Елизабет и опитите на Тресилиан да предпази Ейми от лошите замисли на граф Лестър и обкръжението му.

лица Елизабет като интригуващи личности. Той представя Елизабет не само като вдъхващ респект монарх, но и като многопластова личност, бореща се със своите емоции. Чрез пищни сцени от кралския двор той създава зрелище, докато се впуска в дворцовите интриги, амбициите и етичните конфликти на епохата, всичко това – на фона на забележителни исторически личности като граф Лестър и трогателната история на Ейми Робсарт. Публиката е завладяна от напрежението между публичните отговорности и личните желания, от привлекателния, но опасен свят на елизабетинския двор и от детайлно описаната, исторически достоверна обстановка, която представя миналото като близко и актуално.

Предисловието на автора е преведено и в това издание, както и пояснителните бележки към романа, които са важни за правилното възприемане на сюжетната му линия. На тях обръща внимание и Боряна Джанабетска, която в интервю пред „Артефир“ (БНР) уточнява, че:

> [в] нашето издание в края на книгата са публикувани и конкретните източници, към които, както ще се убедим, се е придържал Уолтър Скот, разбира се, с полагаемата му се творческа свобода, когато е изграждал интригата на романа.
>
> (Джанабетска 2021в)

Целта на тези пояснителни бележки е да разяснят сложни детайли, да представят основна информация (историческа, културна, политическа) и да изтълкуват необичайни термини. Те подобряват разбирането и ангажираността на читателя, като предоставят дълбочина и прозрения, които не са включени в самия роман, и служат като съпътстващо ръководство, което обогатява четенето и предоставя важна информация, допълваща основния текст.

Друга отличителна черта на най-новото издание на превода на Тодорова е наличието на кратка биографична справка за автора и на резюме на гърба на книгата. Този елемент отсъства от предните издания на превода на Тодорова, както и от съкратения превод на Юруков. Предполага се, че това е така, тъй като резюметата на гърба на книгите у нас стават стандартна практика с навлизането на по-модерния издателски дизайн през втората половина на XX век, особено след 80-те години, като преди това те са били рядкост. Преди 80-те години книгите често са включвали само името на автора и заглавието на произведението, а понякога и кратко описание или цитат, но не и пълно резюме, особено в социалистическия период. След 80-те и 90-те години с отварянето на пазара и влиянието на западните издателства започват

да се появяват по-дълги анотации, които обясняват сюжета, за да улеснят избора на читателите. Днес резюметата са неизменна част от представянето на книгата (ср. Рангелов 2016: 53 – 67). Резюмето привлича вниманието на читателя, като представя централния драматичен сюжет – тайния брак на Ейми Робсарт с амбициозния граф Лестър, както и неговите опасения относно неодобрението на кралица Елизабет I. Освен това то подчертава важни теми, като амбицията в контраст с любовта, лоялността, предателството и политическите интриги, преобладавали в елизабетинска Англия. Резюмето представя основните герои и фундаменталния конфликт, без да разкрива цялата история или нейния трагичен край. Освен това то предава усещането за тона и обстановката (величието на замъка Кенилуърт и елизабетинския двор) в романа. В крайна сметка то позволява на читателя да схване бързо същността на историята и да разбере защо тя би била едно увлекателно четиво.

250-годишнината от рождението на автора получава отзвук и в други направления. Във връзка с преиздаването на романа от издателство „Еднорог“ през 2021 година освен по-горе споменатите интервюта, които Джанабетска дава, изданието се появява и в различни класации (за нови книги и за най-добри исторически романи), създадени от водещи книжарници в страната, като „Сиела“, „Хеликон“ и „Ориндж“. Отделни откъси от романа биват добавени и дискутирани в онлайн пространството, често с призив книгата да бъде закупена и прочетена, за да може читателят напълно да се потопи в този завладяващ исторически роман, който живо описва интригите, конфликтите за власт и социалните взаимодействия в елизабетинска Англия, като същевременно се впуска във вечните теми за любовта, амбицията и предателството.

2. Сравнителен анализ на преводите на Юруков и Тодорова

Основната задача на този анализ е да покаже различните цели на двата вида превод на романа – съкратен и пълен, и какво влияние оказват те върху читателите и тяхното възприемане на сюжета. За тази цел ще използвам следните преводи – съкратения превод на Васил Юруков от 1933 г. и пълния превод от английски на Красимира Тодорова от 1972 г., като ще приложа конкретни примери от романа, на които ще се позова.

Смятам да започна своя анализ, като обърна внимание на някои основни различия между двете издания. Първата съществена разлика намираме в заглавието и как то е преведено на български – Юруков използва заглавието „Замъкътъ Кенилуортъ“, докато Тодорова изпол-

зва просто „Кенилуърт“, което съответства на оригиналното издание. Изборът на заглавие подсказва езика източник, от който първият текст е бил преведен. При Тодорова, която изрично е посочила, че преводът е направен от английски, елементът мистерия отсъства. Юруков обаче не е посочил изданието, от което е направен преводът. Изписването на заглавието (при него) загатва за руски първоизточник, но тъй като това не е изрично упоменато, читателят има възможността да прецени сам. Друга разлика, която установих, е свързана с типа превод и съответно различните обеми и целеви публики на двете издания. Преводът на Юруков е съкратен, като е посочено, че той е предназначен за млади момичета и момчета и техните семейства. Изданието също така е илюстрирано и с обем от 17 глави и 96 страници, което е било типично за адаптираните варианти на романите на Скот. Преводът, който Тодорова прави, се придържа към оригиналното издание с обем от 41 глави и 563 страници. Това издание е част от библиотека „Световна класика“ на издателство „Народна култура“, в която са включени общо 158 произведения на световноизвестни писатели, поети, философи и историци, излизала в периода 1970 – 1992 г. Тук не е посочена определена целева публика, като се подразбира, че романът е подходящ за всички възрасти и вкусове. Последно, но не и по важност искам да обърна внимание на това как са предадени паратекстовете и как фигурират в съответните издания. В изданието на Юруков отсъстват предисловието от автора, епиграфите в началото на всяка глава, стиховете, които се появяват в различни части на романа, обяснителните бележки от автора, откъсите от инвентарния опис на Кенилуърт от лето господне 1584-то, бележка 9 от глава 41, която дава детайли около смъртта на граф Лестър и епитафията на граф Лестър. Преведено е единствено писмото, изпратено до Тресилиан от неговия роднина Ратклиф (граф Съсекс). Предполагам, че причината, поради която е било преведено точно това писмо, е неговата изключителна важност, тъй като то хвърля светлина върху опита на Варни (верния слуга на Лестър) да отрови Ратклиф, като по този начин конфликтът между Съсекс и Лестър, които са съперници и политически врагове, се задълбочава. Съперничеството става централно и за основната сюжетна линия, свързана с тайния брак на Ейми Робсарт. Конфликтът между Тресилиан и Лестър достига връхната си точка, когато Тресилиан се обръща към кралицата в защита на Ейми, което води до дуел между двамата джентълмени. Писмото е катализаторът, който изважда наяве несправедливостта в романа пред най-висшата власт, разкривайки измамата на Лестър и пряко въвличайки кралица Елизабет в трагичната съдба на Ейми Робсарт. В превода на То-

дорова са налични всички основни паратекстове с изключение на откъсите от инвентарния опис на Кенилуърт от лето господне 1584-то, бележка 9 от глава 41 и епитафията на граф Лестър. Те са включени в последното преиздаване на превода ѝ от 2021 г. Добавен компонент, който не фигурира в оригиналното издание, е по-рано споменатият и обсъден предговор на Белински. Тези два превода са представители на два различни периода и показват две различни преводачески тактики. Този на Юруков (освен че е със значително намален обем и от език посредник) съдържа илюстрации, които акцентират предимно върху моменти от романа, в които участват Ейми Робсарт и кралицата. Персонажите на Лестър, Варни и Тресилиан не получават същото внимание. Тези илюстрации целят най-вече да подобрят разбирането и да поддържат интереса, като често запълват празнините и помагат на младите читатели да визуализират героите, обстановката и сложните елементи на сюжета. Тодорова, от друга страна, е представител на едно ново поколение преводачи, които се стремят да предадат оригиналния текст възможно най-точно и адекватно, като се превежда от оригиналните произведение и език, без съкращаване на обема и премахване на ключови компоненти от съответното произведение.

Следващата (и последна) част на този анализ ще се фокусира върху сравняването на конкретни моменти от романа и как те са представени от двамата преводачи.

Първите глави от романа, по-специално глави I – IV, играят важна роля в установяването на действието, представянето на значими герои и въвеждането на централните конфликти и теми. Докато преводът на Тодорова успява умело да предаде всички тези елементи, да изгради нужната основа и да създаде подходящата атмосфера, този на Юруков с цел съдържанието да бъде синтезирано, съкращава тези описания до такава степен, че превежда само началото на глава I, напълно пропуска глави II и III и отново превежда само началото на глава IV. Това драстично съкращаване на обема оказва негативно влияние върху правилното възприемане на сюжета и отнема възможността на читателя да се потопи в атмосферата и събитията, които Скот така умело обрисува. В глава III например описанието на село Къмнър и имението Къмнър Плейс е важно, тъй като то подчертава резкия контраст между външния вид и реалността, създава мрачна и изолирана атмосфера и намеква за трагичните събития, които предстои да се случат на това място. Добър пример за това намираме в превода на Тодорова:

> Селцето Къмнър е красиво разположено на хълма, а сред близкостоящия до него гъсто залесен парк се издига обитаваният от Ентъни Фостър старинен замък, чиито развалини са се запазили и до днес. По времето на нашия разказ паркът беше пълен с огромни дървета, най-вече със стари, могъщи дъбове, които простираха гигантските си клони над високата стена, обграждаща цялото имение. Това придаваше на замъка мрачен, усамотен, манастирски облик. В парка се влизаше през една старинна порта на външната стена, състояща се от две грамадни дъбови крила, плътно обковани с гвоздеи, като вратите на древен град.
>
> (Скот 1972: 49)

Селото тук е описано като приятно и приветливо, докато съседният парк, обграждащ Къмнър Плейс, е неговата пълна противоположност. Това веднага подсказва, че нещо не е наред и е скрито от погледа на обществото. Външният приятен вид на селото е в рязък контраст с пазената в Къмнър Плейс тайна. Мрачният, запуснат външен вид на имението служи като предсказание за трагичните събития, които ще се случат там. Описанието представя имението като затвор и едно предвещаващо трагедия място, а не като щастлив дом.

Освен че драстично съкращава обема на романа, Юруков също така променя в някаква степен и конкретиката. В глава I например, в самото начало, когато читателят бива въведен в обстановката, описанието на село Къмнър и детайлите около него се различават в зависимост от превода. За да онагледя твърдението си, ще приложа цитати от оригиналния тескт, от превода на Юруков и от превода на Тодорова:

> The village of Cumnor, within three or four miles of Oxford, boasted, during the eighteenth of Queen Elizabeth, an excellent inn of the old stamp […].
>
> (Scott 1821: 1)

> Бѣ деветнадесета година отъ царуването на Елизабета Английска. Селото Къмноръ, разположено на 7–8 клм. отъ Оксфордъ, се гордѣеше много съ странноприемницата си ***Черната мечка***.
>
> (Скотъ 1933: 3)

> Селото Къмнър, на три или четири мили от Оксфорд, в осемнадесетата година от владичеството на кралица Елизъбет се славеше с отлична странноприменица от някогашен вид [...].
>
> (Скот 1972: 21)

От приведените примери става ясно, че в превода на Тодорова, който се е спрял на „три или четири мили“ (вместо да ги превърне в километри), се наблюдава стратегия на отчуждаване (foreignization). При Юруков обаче се наблюдава одомашняване (domestication) поради конвертирането в километри, като посочените данни са неточни. В оригинала са посочени “three or four miles”, което се равнява на приблизително 4,8 – 6,4 километра, а не на „7 – 8 клм.“, както е посочил Юруков. Това объркване може да се дължи на неправилни изчисления от страна на преводача, но съм по-склонна да вярвам, че това е в резултат на сляпото следване на изданието от езика посредник, от което той е преведал. Вероятно грешката е била допусната там (или дори по-рано, в случай че това издание също е направено от различен от оригинала текст) и съответно се е получило последователно пренасяне на грешна информация.

В романа на Скот кралица Елизабет I е ключова фигура. Тя олицетворява царствено величие, политическа амбиция и национално единство, действайки като върховната власт, чието одобрение всички търсят, разкривайки сложния си характер от държавник до жена чрез драматичните събития по време на кралското си посещение в замъка Кенилуърт. Както Симеон Хаджикосев отбелязва, „[о]бразът на Елизабет I, показана от романиста като опитен и стратегически безупречен държавник, а същевременно и като жена, поддаваща се на съблазни и изкушения, се нарежда сред най-убедителните изображения на прочутата владетелка в английската художествена литература“ (Хаджикосев 2005: 562). Именно този образ на монарха срещаме в глава XXXIV, където Ейми Робсарт среща кралица Елизабет. Диалогът между кралицата и Ейми е решаващ, тъй като дава на Ейми пряка възможност да потърси закрилата и справедливостта на монарха. Всичко започва с бягството на Ейми от нейния затвор и нейния призив за помощ към кралицата. Този момент е единствената ѝ възможност да разкрие злонамереността на Варни и да отстоява правата си като съпруга на Лестър. Кралицата проявява ревност, когато научава за потенциалния таен брак, в който, изглежда, е замесен нейният любимец Лестър. Тя незабавно го вика и иска обяснение. Злодеят Варни се намесва и поема контрол над разговора. Той смело твърди, че Ейми е неговата луда съпруга, лъжа, която Ейми поради желанието си да защити позицията на Лестър, е твърде съкрушена и объркана, за да опровергае. Кралицата хваща вяра на измамата на Варни и поверява Ейми на грижите на лорд Хъдсън, но всъщност тя се оказва под властта на Варни. Това превръща кралицата, която би могла да бъде спасителка на Ейми, в неволен съу-

частник в заговора, който в крайна сметка води до нейната смърт. Този разговор поставя началото на трагичната поредица от събития, в които Варни ускорява плана си да убие Ейми, преди истината да бъде разкрита пред кралицата. Този ключов момент бива подробно преведен и представен в превода на Тодорова, която умело предава всеки малък детайл от разговора и успява да пресъздаде напрегнатата и драматична обстановка. Преводът на Юруков обаче не успява да постигне същия ефект. В неговия вариант диалогът е значително съкратен и липсват описателни детайли, които са ключови за цялостното и успешно асимилиране на текста и за предаването на нужните емоции.

Последно бих искала да обсъдя глава XLI и трагичния край на Ейми. От историческа гледна точка Ейми Робсарт намира смъртта си през 1560 г. в Къмнър Плейс. Тя е открита в основата на стълбището с фрактура на врата. Съдебният лекар официално класифицира смъртта ѝ като инцидент, но по това време се разпространяват слухове за престъпление. Мнозина вярват, че виновен е съпругът ѝ, Робърт Дъдли, тъй като той е бил любимец на кралица Елизабет I и се е смятало, че има амбиции да се ожени за нея (ср. thedudleywomen). В „Кенилуърт“ Скот описва Ейми като добродетелна млада жена, която тайно се омъжва за амбициозния Лестър. За да не предизвика гнева на кралицата и да запази шансовете си да се ожени за Елизабет, Лестър крие брака им. Романът на Скот предлага алтернативно обяснение за смъртта ѝ, което надхвърля обикновена злополука. Както Хаджикосев подчертава, „[в]ероятно Скот е споделял мнението, разпространявано и чрез легендите, че граф Лестър е поръчал убийството на жена си Еми Робсарт, макар че и в романа той се преструва на любещ съпруг, а за организатор на заговора е посочен неговият щалмайстер (управител на замък) Ричард Варни“ (Хаджикосев 2005: 562). В романа Варни действа от изкривено чувство за лоялност към господаря си, убеден, че елиминирането на Ейми ще проправи пътя на Лестър към женитба с кралицата. Варни измисля капан, за да може смъртта ѝ да изглежда като инцидент. По този начин Скот отклонява пряката вина от Лестър, като все пак илюстрира как амбицията и секретността му са създали условията за тази трагедия. Преводът на Тодорова подробно е предал всеки важен момент от тези финални драматични събития, докато този на Юруков е пропуснал голяма част от тях, от което страдат и самият роман, и читателят. Ще обърна специално внимание на един определен момент от главата, а именно – разговора на Фостър с Ейми, където той я предупреждава да не „[п]рестъпва прага на стаята си, докато не дойде лорд Лейстър“ (Скот 1972: 551), и неговите мисли след това: „Аз я предуп-

редих – мислеше си той, – тъй че капанът напразно е поставен пред птичката“ (Скот 1972: 551). Оригиналът гласи “I have warned her,” he said; “surely in vain is the snare set in the sight of any bird!” (Scott 1821: 552). Този момент в превода на Юруков не е преведен. Малко по-късно, след като Ейми отваря вратата на стаята и галерията рухва, се чува стон, който оповестява нейната участ. В този момент Варни задава на Фостър следния въпрос: „Хвана ли се птичката?“ (Скот 1972: 551). В изданието на Юруков това е заместено със „Свърши ли се?“ (Скотъ 1933: 92). В оригинала четем “Is the bird caught? – is the deed done?” (Scott 1821: 552). Тези два цитата са директна препратка към Библията, и по-специално Притчи 1:17, които гласят: „Защото напразно се простира мрежа пред очите на каква да било птица“ (Библия БГ, Притчи 1:17). Тази притча подсказва, че е малко вероятно хората да попаднат в капан, ако могат ясно да видят, че той е заложен за тях. В „Кенилуърт“ по-горе посочените цитати служат като предупреждение за очевидните опасности и измами, организирани от амбициозни герои като Варни и Лестър. Главният заговорник, Ричард Варни, действа с все по-голяма отчаяност и прозрачност, докато заговорът му не се разкрива. Иронията се състои в това, че заговорниците често се заплитат в собствените си видими капани. „Капанът“ е поставен на видно място за „птицата“ (или жертви като Ейми), но истинските глупаци са заговорниците, които въпреки очевидните рискове и морални недостатъци на действията си преследват зловещите си планове, водещи до собствената им гибел. След сравнение между оригинала и двата превода става ясно, че този на Тодорова е предал по-точно замисъла на Скот и библейската препратка, към която тези цитати отпращат. По този начин читателят придобива по-добра представа за ситуацията, в която се намира безпомощната Ейми, и я асоциира с птица, която е затворена и лишена от свобода, като единственият ѝ път към свободата води до нейната трагична гибел. Липсата на този емоционален момент в превода на Юруков би могло да се обясни с това, че изданието, от което е направен, е преценило да го пропусне и той, превеждайки точно този вариант, за съжаление, също лишава читателите от възможността да преживеят тези силни емоции и да изпитат съчувствие към злата участ на това младо и невинно създание.

Заключение

„Кенилуърт“ е важен момент в кариерата на Уолтър Скот и е типичен пример за жанра на историческия роман, който той създава. Ро-

манът оказва силно влияние върху литературата на XIX век и представлява голям интерес за преводачи от цял свят. У нас романът също получава заслужено внимание, като се радва на два превода, които предоставят на читателя различни изживявания. Основната ми цел бе да покажа кога романът започва да се превежда в България, как 250-годишнината от рождението на автора бива отразена у нас и не на последно място – какви са разликите между двата български превода (спрямо оригинала) и как тези разлики влияят върху разбирането и впечатлението на читателя.

Литература

Ашмол 1723: Ashmole, E. *The antiquities of Berkshire*. London: printed for W. M. Mears, 1723.

Барнаби 2019: Barnaby, P. The Young Person's Sir Walter: Scott and the Nineteenth-Century Child Reader // *The Land of Story-Books: Scottish Children's Literature in the Long Nineteenth Century*. Ed. by Sarah Dunnigan and Shu-Fang Lai. Glasgow: Scottish Literature International, 2019, 20 – 41.

Библия БГ: *Библия БГ*, [Bibliya BG] <biblia.bg/pritchi 1:17> (12.12.2025).

Гън 1990: Gunn, D. "The Influence of Sir Walter Scott's writings upon the works of Pushkin and other Russian writers." The Edinburgh Sir Walter Scott Club, 19th November 1990, Straiton, Scotland. Lecture. <walterscottclub.com> (12.12.2025).

Джанабетска 2021а: Джанабетска, Б. „Боряна Джанабетска: Романите на Уолтър Скот са достойни за внимание." *Нощен хоризонт*, водено от Пламена Бачийска, БНР София, 30.03.2021. [Dzhanabetska, B. „Boryana Dzhanabetska: Romanite na Uoltar Skot sa dostoyni za vnimanie." Noshten horizont, vodeno ot Plamena Bachiyska, BNR Sofia, 30.03.2021.] <https://parliament140.bnr.bg/horizont/post/101444935/borana-djanabetska-romanite-na-skot-sa-dostoini-za-vnimanie-vseki-edin-ot-tah> (18.12.2025).

Джанабетска 2021б: Джанабетска, Б. „В „Кенилуърт" Уолтър Скот въвлича в епохата на Тюдорите и кралица Елизабет I." *БНР*, [Dzhanabetska, B. „V „Keniluart" Uoltar Skot vavlicha v epohata na Tyudorite i kralitsa Elizabet I." BNR] водено от Катя Василева, БНР София, 15.04.2021, <https://old-news.bnr.bg/sofia/post/101454115/v-keniluart-uoltar-skot-vavlicha-v-epohata-na-tudorite-i-kralica-elizabet-i> (18.12.2025).

Джанабетска 2021в: Джанабетска, Б. „Ново издание на обичан исторически роман.“ // *Артефир*, водено от Силвия Чолева, БНР. Dzhanabetska, B. „Novo izdanie na obichan istoricheski roman.“ // Artefir, vodeno ot Silvia Choleva, BNR. [Dzhanabetska, B. „Novo izdanie na obichan istoricheski roman.“ // Artefir, vodeno ot Silvia Choleva, BNR] 15.04.2021, <https://new.bnr.bg/hristobotev/post/101453944> (18.12.2025).

Лукач 1955: Lukács, G. *Der historische Roman*. Berlin: Aufbau Verlag, 1955.

Питок 2006: Pittock, M. *The Reception of Sir Walter Scott in Europe.* London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury, 2006.

Рангелов 2016: Рангелов, Б. *Щрихи върху графичния дизайн на книгата в модерното издателство*. [Rangelov, B. Shtrihi varhu grafichniya dizayn na knigata v modernoto izdatelstvo.] Плевен: печатница „Кентавър“, 2016.

Скот 1821: Scott, W. *Kenilworth: a Romance*. Edinburgh: Archibald Constable, 1821.

Скотъ 1915: Скотъ, В. *Айвенго*. [Scott, W. Ivanhoe.] Търново: Е. П. Христов, 1915.

Скотъ 1921: Скотъ, В. *Айвенхо* [Scott, W. Ivanhoe.] Търново: Е. П. Христов, 1921.

Скотъ 1929: Скотъ, В. *Квентинъ Дорвардъ*. [Scott, W. Quentin Dorward.] София: Илюстрована библиотека „Възпитание и образование“, 1929.

Скотъ 1929: Скотъ, В. *Хубавата пертчанка*. [Scott, W. The Fair Maid of Perth.] София: Славянска беседа, 1929.

Скотъ 1933: Скотъ, В. *Замъкътъ Кенилуортъ*. [Scott, W. Kenilworth.] София: Илюстрована библиотека „Възпитание и образование“, 1933.

Скот 1972: Скот, У. *Кенилуърт*. [Scott, W. Kenilworth.] София: Народна култура, 1972.

Скот 1985: Скот, У. *Кенилуърт*. [Scott, W. Kenilworth.] София: Отечество, 1985.

Скот 2021: Скот, У. *Кенилуърт*. [Scott, W. Kenilworth.] София: Еднорог, 2021.

Стойчева 2000: Стойчева, Т. Уолтър Скот Walter Scott 1771 – 1832. [Stoycheva, T. Uoltar Skot Walter Scott 1771 – 1832.] // *Преводна рецепция на европейска литература в България. Английска литература, том I*. Съст.: Александър Шурбанов и Владимир Трен-

дафилов. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2000, 133 – 143.

Хаджикосев 2005: Хаджикосев, С. Уолтър Скот (1771 – 1832). [Hadzhikosev, S. Uoltar Skot (1771 – 1832).] // *Западноевропейска литература част 3.* София: Сиела, 2005, 520 – 565.

The Dudley, Women: Amy Robsart, <https://www.thedudleywomen.com/amy-robsart#:~:text=08%20Sep%201560%20%2D%20AMY%20ROBSART%20found,and%20informed%20of%20her%20death%20by%20messenger> (15.12.2025).